

ВПЛИВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

THE IMPACT OF DISINFORMATION ON UKRAINE'S NATIONAL SECURITY UNDER THE MARTIAL LAW

Литвин Н.А., д.ю.н., професор,
професор кафедри службового та медичного права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ярош А.О., к.ю.н.,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Національна академія Служби безпеки України

Стаття присвячена аналізу впливу дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану та розгляді сучасних стратегій протидії дезінформації, а також визначенні важливості співпраці між різними секторами суспільства для ефективного протистояння цьому явищу. Зазначено, що з введенням правового режиму воєнного стану та активних бойових дій на території України, існує серйозна загроза в інформаційному просторі. Ця загроза виникає внаслідок ефективної інформаційно-пропагандистської експансії, що має на меті досягнення стратегічних цілей військово-політичного керівництва РФ. Зауважується на тому, що шляхом інформаційних кампаній російського військового керівництва проводиться спроба впливати на політичну та соціально-економічну діяльність в Україні, використовуючи методи маніпуляції. Це включає спроби підризу авторитету легітимної української влади з метою деморалізації суспільства та активізації невдоволеності та протестних настроїв. Одночасно відзначається поширення страху та побоювань серед населення України з метою припинення опору.

Зазначається, що ЗМІ відіграють суттєву роль у формуванні громадської думки і поширенні інформації та у деяких випадках ЗМІ можуть стати інструментом поширення дезінформації. Тому, важливо розрізнити об'єктивну журналістику та дезінформацію, а також підтримувати стандарти журналістської етики та обов'язкову перевірку фактів для забезпечення достовірної та надійної інформації. Для цього необхідно мати навички розпізнавання дезінформації, розуміти процеси її поширення та усвідомлювати наслідки для національної безпеки країни і суспільства в цілому.

Зроблено висновок про те, що вплив дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану є складним та має різноманітні аспекти. Виокремлено основні положення, що визначають цей вплив.

Ключові слова: правовий статус інформації, дезінформація, недостовірна інформація, засоби масової інформації, національна безпека, інформаційна безпека, свобода слова, ризики, загрози, держава, війна.

The article analyses the impact of disinformation on the national security of Ukraine under the martial law and examines modern strategies for countering disinformation, as well as the importance of cooperation between different sectors of society for effective counteraction to this phenomenon. It is noted that with the introduction of the legal regime of the martial law and active hostilities on the territory of Ukraine, there is a serious threat in the information space. This threat arises as a result of effective information and propaganda expansion aimed at achieving the strategic goals of the military and political leadership of the Russian Federation. It is noted that through information campaigns, the Russian military leadership is attempting to influence political and socio-economic activities in Ukraine using manipulative methods. This includes attempts to undermine the authority of the legitimate Ukrainian authorities in order to demoralize society and intensify discontent and protest moods. At the same time, there is a spread of fear and apprehension among the population of Ukraine in order to stop resistance.

It is noted that the media play a significant role in shaping public opinion and disseminating information, and in some cases, the media can become a tool for spreading disinformation. Therefore, it is important to distinguish between objective journalism and disinformation, as well as to uphold standards of journalistic ethics and mandatory fact-checking to ensure accurate and reliable information. To do this, it is necessary to have the skills to recognize disinformation, understand the processes of its spread and be aware of the consequences for the national security of the country and society as a whole.

It is concluded that the impact of disinformation on the national security of Ukraine under martial law is complex and has various aspects. The main provisions that determine this impact are highlighted.

Key words: legal status of information, disinformation, false information, mass media, national security, information security, freedom of speech, risks, threats, state, war.

Постановка проблеми. Розповсюдження недостовірної інформації стало серйозним викликом для нашого сучасного інформаційного суспільства. Цей явище тепер виступає важливим фактором, що впливає на громадську думку і процеси прийняття рішень. Недостовірну інформацію іншими словами можна розуміти як дезінформацію, яка є традиційним методом ведення війни, який використовується обома сторонами. Україна активно використовує всі доступні засоби для проведення інформаційної війни і має намір вдосконалити свої можливості в цьому напрямі. Водночас, Україна веде боротьбу за право стати демократичною державою і зберігає свободу слова.

Однак протидія дезінформації часто супроводжується обмеженням доступу до певних каналів поширення інформації та заборонаю виступів представників, які виступають проти нас або не підтримують наші національні інтереси. Ці обмеження є необхідними в умовах воєнного конфлікту, але важливо визначити прозорі та чіткі критерії для їхнього застосування, щоб забезпечити збалансований

підхід до забезпечення національної безпеки і, в той же час, збереження демократичних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти дезінформації, зокрема її визначення, поширення та можливі наслідки для суспільства були предметом дослідження вітчизняних учених, таких як: В. Гребенюк, О. Горуна, О. Звоздецької, Б. Леонової, Л. Крупної, Н. Литвин, А. Марущака, В. Цимбалюка, Р. Черниша та ін.

Мета статті полягає в аналізі впливу дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану та розгляді сучасних стратегій протидії дезінформації, а також визначенні важливості співпраці між різними секторами суспільства для ефективного протистояння цьому явищу.

Виклад основного матеріалу. У сучасний період цифрових технологій недостовірна інформація або дезінформація стає актуальною та значущою проблемою. Дезінформацію варто розуміти як процес розповсюдження неправдивої, маніпульованої або неповної інформації з метою впливу на громадську думку. З інтеграцією соціальних мереж та інших онлайн-платформ, дезінформація

отримала новий рівень можливостей для швидкого поширення та впливу на масове сприйняття.

У 2020 році при ухваленні оновленої Стратегії національної безпеки України розділом II було передбачено «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов». Серед таких загроз п. 20 визначено деструктивну пропаганду як ззовні, так і всередині України, використовуючи суспільні протиріччя, яка розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підтримує суспільну єдність. Далі зазначається, що відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію цієї загрози [1]. Іншими словами, ми бачимо, що вказаний нормативно-правовий акт визначає широкий спектр загроз національній безпеці, серед яких є і проблема поширення дезінформації як зовні, так і в середині країни.

Так, Горун О.Б. акцентує увагу на тому, що «в умовах правового режиму військового стану та ведення бойових дій на території нашої держави, залишається високий рівень загроз у вітчизняному інформаційному просторі, викликаних активною інформаційно-пропагандистською експансією за задумом військово-політичного керівництва рф. Зокрема, здійснюються спроби через інформаційну сферу впливати на політичні та соціально-економічні процеси в нашій державі, підірвати авторитет легітимної української влади з метою деморалізації суспільства та посилення невдоволеності та протестних настроїв, сїяти страх та побоювання серед населення України з метою досягнення апогею кінцевої мети – капітуляції України [2, с. 117–118]. Тобто, рф систематично та координовано намагається впливати на політичні та соціально-економічні процеси в Україні через інформаційний простір.

Дезінформація є багатогранною проблемою, яка не має однієї першо-причини і, отже, не має одного єдиного рішення. Деякі форми дезінформації, очевидно, були увімкнені розвитком конкретних цифрових засобів масової інформації (далі – ЗМІ), включаючи продукти та послуги платформ, але проблема стосується також і деяких політичних акторів, ЗМІ та акторів громадянського суспільства [3, с. 31]. Також варто зацентувати увагу на тому, що «російською стороною в умовах військового протистояння та активної фази військових та бойових дій, активно впроваджуються маніпуляційні технології розміщення в мережі Інтернет та ЗМІ тенденційної інформації, поширення якої спрямоване на місцеве населення на окупованих територіях, мешканців підконтрольних українській владі територій, громадян рф та міжнародної спільноти. Одним із сучасних засобів, які використовуює рф, є трансляція та поширення російської пропаганди у пунктах видачі гуманітарної допомоги» [2, с. 118]. Тут варто поставити акцент на тому, що ЗМІ відіграють суттєву роль у формуванні громадської думки і поширенні інформації та у деяких випадках ЗМІ можуть стати інструментом поширення дезінформації. Зокрема:

- ЗМІ, намагаючись швидко інформувати громадськість, можуть публікувати неперевірену чи недостовірну інформацію;
- напруженість сучасної інформаційної атмосфери може спонукати ЗМІ до торгівлі «гарячими» новинами без достатньої перевірки фактів;
- ЗМІ можуть використовувати певні кадри, слова чи заголовки для акцентування уваги на певних аспектах подій, сприяючи формуванню стереотипів та біасів (систематичне відхилення у сприйнятті, інтерпретації чи обробці інформації, яка може призводити до ненадійних або необ'єктивних висновків);
- використання емоційно навантажених матеріалів може підкреслити певний погляд, забуваючи про об'єктивність;
- ЗМІ можуть стати поширювачами фейкових новин, які мають за мету введення громадськості в оману чи сприяння певній агенді (приховання намірів чи планів певної організації чи групи людей);
- відсутність перевірки джерел та швидкість публікацій можуть призводити до широкого поширення дезінформації;

– ЗМІ можуть використовувати сенсаційні заголовки для звернення уваги аудиторії, навіть якщо сам матеріал не відповідає заголовку;

– це може призводити до сприйняття необ'єктивної інформації та спотворення реальних подій;

– ЗМІ, які належать чи пов'язані з певними політичними чи корпоративними інтересами, можуть пропагувати інформацію, спрямовану на відповідні цілі, і використовувати ЗМІ як інструмент впливу;

– ЗМІ використовують соціальні мережі для поширення інформації, і це може призводити до широкого розповсюдження дезінформації через велику кількість користувачів.

Тож важливо визначати та розрізняти об'єктивну журналістику та дезінформацію, а також підтримувати стандарти журналістської етики та обов'язкову перевірку фактів для забезпечення достовірної та надійної інформації.

На підставі вказаного вище виникають питання щодо того, як потрібно сприймати ту чи іншу інформацію, щоб не нанести більшої шкоди національній безпеці України. Для цього потрібно вміти *вирізняти дезінформацію, розуміти механізми її поширення та наслідки для національної безпеки країни і суспільства в цілому*. Так, *вирізнєння дезінформації від інших форм інформаційного впливу, таких як дезорієнтація, пропаганда чи фейкові новини, вимагає уважності та критичного мислення*. Перш за все, варто звернути увагу на джерела поширення інформації, тобто інформацію сприймати з довірених і надійних офіційних джерел. Далі доцільно перевірити факти, які наводяться в інформації, використовуючи фактчекінгові ресурси або перевірити інформацію від різних джерел.

У свою чергу, термін «фактчекінг» (англ. fact-checking) вказує на процес перевірки фактів та відомостей, які представлені у заявах, новинах, статтях чи інших джерелах інформації. Фактчекінгові ресурси є спеціалізованими веб-сайтами, організаціями або виданнями, які присвячені аналізу та перевірці достовірності інформації. Ці ресурси використовують фактичну інформацію та джерела, щоб визначити, чи є дані твердження правдивими, перебільшеними чи неправдивими. Вони можуть використовувати різні методи, такі як перевірка документів, спілкування з експертами, аналіз статистики тощо. Фактчекінгові ресурси грають важливу роль у спробі зменшити розповсюдження дезінформації, надаючи користувачам надійну інформацію та допомагаючи визначити достовірність висловлювань і новин. До найвідоміших фактчекінгових організацій на сьогодні можна віднести Snopes, FactCheck.org, PolitiFact та інші.

Також при перевірці інформації на достовірність доцільно приділити увагу мові та стилю цієї інформації, тобто така інформація може містити емоційні або агресивні висловлювання. У такому випадку варто шукати інші джерела та точки зору на тему, яка вас зацікавила. Якщо інформацію підтримує лише одне джерело, то це може бути підозрілим. Крім того, за можливості слід аналізувати фотографії та відео, так як вони можуть бути фальшивими, що призводить до посилення сприйняття дезінформації. Ознакою маніпуляції дезінформації є те, що вона раптово стає вірусною, тобто досить швидко поширюється серед «зацікавлених» суб'єктів.

Дослідження та аналіз *механізмів поширення дезінформації* є важливим етапом у розумінні цього явища, оскільки вони дозволяють виявити ключові фактори, які впливають на ефективність та обсяги розповсюдження неправдивої інформації. Такими ключовими факторами є соціальні мережі (використання платформ, таких як Facebook, Twitter, Instagram для швидкого поширення інформації), боти (використання автоматизованих ботів для автоматичного поширення інформації та взаємодії з користувачами), алгоритми (вивчення роботи алгоритмів, що визначають, яка інформація попадає в топові результати пошуку чи рекомендаційні блоки) та цільові аудиторії (розуміння психологічних та соціальних факторів, що роблять деякі групи більш схильними до впливу дезінформації). Врахування цих аспектів допомагає розкрити та зрозуміти механізми, які використовуються для розповсюдження дезінформації, що в свою чергу може сприяти розвитку ефективних стратегій протидії цьому явищу.

Дезінформація може викликати численні негативні наслідки такі, як політичні протиріччя, погіршення стану громадського здоров'я та *загроза національній безпеці*. Так, наслідки дезінформації в контексті національної безпеки становлять серйозну загрозу як внутрішній, так і зовнішній стабільності функціонування держави.

Щодо впливу дезінформації на внутрішню стабільність функціонування держави, то це є важливим аспектом, так як може мати широкий спектр наслідків для суспільства та політичної ситуації, а саме:

- дезінформація може створювати штучні конфлікти та підкреслювати існуючі розбіжності між соціальними групами;

- розповсюдження недостовірної інформації може активувати негативні стереотипи та сприяти виникненню ворожнечі;

- дезінформація може викликати емоційні реакції такі, як обурення, страх чи невдоволення, що може призвести до масових протестів або громадянських рухів;

- пова негативного настрою може поглибити напругу в суспільстві;

- дезінформація може бути спрямована на підкріплення політичних чи етнічних розбіжностей, поділяючи суспільство та створюючи конфлікти;

- застосування маніпуляційних технік може створювати враження, що певні групи визначаються як «вороги» або «інші», сприяючи розділенню суспільства;

- дезінформація може підривати довіру до влади, правоохоронних органів та інших інститутів, що може призвести до втрати легітимності та ефективності державних установ;

- використання маніпуляційних технік може впливати на психологічний стан населення, викликаючи стрес, невпевненість та загальне незадоволення.

Враховуючи ці фактори, боротьба з дезінформацією стає необхідною для збереження соціальної гармонії та політичної стабільності. Освіта, критичне мислення та ефективна комунікація грають ключову роль у попередженні та протидії негативним впливам дезінформації на внутрішню ситуацію в державі.

Щодо впливу дезінформації на зовнішню стабільність функціонування держави, то це є ключовим фактором, який може визначати її міжнародний статус та відносини з іншими країнами, а саме:

- дезінформація може викликати втрату довіри до держав союзників та партнерів;

- розповсюдження недостовірної інформації може порушити сприятливі дипломатичні відносини та обтяжити спільні ініціативи;

- дезінформація може створювати негативний імідж держави, викликаючи сумніви відносно її надійності, стабільності та прозорості;

- виникнення недостовірної інформації може впливати на сприйняття держави світовою громадськістю;

- застосування дезінформаційних технік може призвести до конфліктів з іншими країнами, особливо якщо це спрямовано на підірвання стосунків або виклик ворожих реакцій;

- розповсюдження фейкових інформаційних повідомлень може нагнати на міжнародні суперечки та дестабілізувати ситуацію в регіоні;

- інші країни можуть використовувати дезінформацію як інструмент впливу на політичні процеси та суспільство в цільовій державі;

- зовнішні агенти можуть використовувати дезінформацію для підризу довіри громадян до власних інститутів та держави загалом;

- вплив дезінформації може вразити економіку країни через зниження інвестицій та втрату міжнародних контрактів через негативний імідж.

У зв'язку з цим, ефективна боротьба з дезінформацією стає стратегічно важливою для збереження міжнародної репутації та сприяння сприятливому розвитку міжнародних відносин. Посилення механізмів виявлення та протидії дезінформації є необхідністю для стабільного функціонування держави на міжнародній арені.

Для реалізації вказаного вище було запроваджено стратегії протидії дезінформації, зокрема, вже згадана нами Стратегія національної безпеки України [1], Стратегія інформаційної безпеки [4], Стратегія забезпечення державної безпеки [5]. Вказаними стратегіями передбачено: розв'язок програм освіти та підвищення рівня медіаграмотності; можливості використання сучасних технологій таких, як алгоритми виявлення недостовірної інформації та ідентифікація ботів; заходи, направлені на співпрацю між урядовими органами, громадськими організаціями та технологічними компаніями у боротьбі з дезінформацією.

Висновок. Отже, варто зазначити, що вплив дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану є складним та має різноманітні аспекти. До основних положень, що визначають цей вплив варто віднести:

- дезінформація може викликати психологічний стрес (паніку, тривогу та збентеження) та невпевненість серед громадян, особливо в умовах воєнного стану;

- дезінформація може призводити до розколу суспільства, підірвання єдності та створення напруженості між різними групами громадян, що може бути особливо небезпечним в умовах воєнного стану;

- часті випадки дезінформації можуть призводити до загальної недовіри до будь-якої інформації, включаючи ту, яка є правдивою та довіреною, що може створити серйозні проблеми в передачі необхідної та достовірної інформації громадянам;

- дезінформація може впливати на прийняття рішень на різних рівнях – від громадянського до державного, між тим погано підготовлені або маніпульовані дані можуть спричинити неправильне прийняття рішень та стратегій, що загрожуватиме національній безпеці;

- дезінформація може впливати на зовнішні відносини України, сприяючи формуванню негативного іміджу чи порушенню дипломатичних стосунків з іншими країнами;

- дезінформація може викликати обмеження доступу до правдивої інформації, зокрема, шляхом блокування чи цензури деяких джерел інформації;

- дезінформація може впливати на економіку країни, викликаючи зниження інвестицій, погіршення економічного клімату та інші негативні ефекти.

Розуміння та виявлення дезінформації є важливим елементом національної безпеки, а ефективна протидія вимагає комплексного підходу, співпраці різних секторів суспільства та підстави для подальших досліджень у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. Президент України Володимир Зеленський: офіс. інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
2. Горун О.Ю. Протидія ворожій медіа-пропаганді в умовах правового режиму військового стану в Україні Інформація і право. 2023, № 1(44). С. 116–128.
3. Звоздецька О. Дезінформація як загроза національній безпеці Європейського Союзу: проблеми та підходи Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. 2021, № 43. С. 30–39.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16.02.2022 року № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>.